

ERZURUM'DA OYUN FOLKLORU

Ahmet Selim DOĞAN*

Özet

Erzurum oyun kültürü bakımından oldukça geniş birikime sahiptir. Oyun kavramı içerisinde çocuk oyunları, spor oyunları, seyirlik oyunlar, halk oyunları yer almaktadır. Bu oyunlar, oynayanların cinsiyetine göre, oynanış zamanına göre farklılıklar göstermektedir. Bunların dışında kalan ve oyunlar arasında oldukça geniş ve önemli bir yere sahip olan halk oyunları türü Bar olarak bilinmektedir. Erzurum'un ilçelerinde yaptığımız alan araştırması ve derleme çalışmasında Halay türü oyunların varlığı tespit edilerek, figür analizleri yapılarak, oyun müzikleri notaya alınmıştır. Bu durum Erzurum'un halk oyunları bakımından çeşitlilik ve zenginliğini ortaya koymuştur.

ERZURUM FOLKLORE OF THE GAME

Abstract

Erzurum has an extensive experience of knowledge in terms of folk dance. Kid's games, sportive games, show games and folk dances take place in the term of dance. These games show difference according to the time, place and sex of the players. A kind of folk dance that is out these games and plays but stands for an important role among the dances is known as 'Bar'. The music of the play was notated analyzing the figures and detecting the existence of the plays like 'Halay' in the collected fieldworks applied in the districts of Erzurum. This situation proved Erzurum's diversity and richness in terms of folk dance.

Anahtar Sözcükler: Erzurum, Oyun, Kültür, Halk Oyunları, Bar, Halay

Keywords: Erzurum, Game, Culture, Folk Dance, Bar, Halay

*Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum

GİRİŞ

Tarihsel açıdan birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ve stratejik açıdan oldukça önemli bir coğrafyada bulunan Erzurum, aynı zamanda sahip olduğu medeniyetlerin kültürel varlığının izlerini günümüzde dahi tüm sıcaklığı ile bünyesinde barındırmaktadır. Medeniyetlerin varlığının ispatı olan kültür, yaşatılması ve korunabilmesi için mutlaka kayıt altına alınmalıdır. Bu çalışmamızda Erzurum coğrafyası ve tarihinden kısaca bahsederek oyun folkloru çocuk oyunları, spor oyunları, seyirlik oyunlar ve halk oyunları incelenmiştir. Çalışma

yöntemi olarak kaynak taraması ve alan araştırması yöntemi ile halay oyunları derlemesi yapılmıştır. Erzurum merkez halk oyunları dışında ilçelerinde bar adı verilen fakat tür olarak halay formu özellikleri taşıyan oyunların tespiti ve kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

1. Erzurum'un Coğrafi Konumu ve Tarihi

Türkiye'nin yüksek ve engebeli bir kesiminde yer alan Erzurum'un büyük bir bölümünün yüksekliği 2000 m'nin üzerindedir. Yüzeş şekilleri daha ziyade doğu-batı doğrultusundaki dağlarla ve bu dağlar arasındaki çöküntü alanlardan oluşur. İlin sınırlarını Kuzeyde Doğu Karadeniz Sıradağlarının kıyı dağlarından Rize Dağları, güneyde ise Bingöl Dağları çizer. Bu yüksek dağlar arasında kuzeyden güneye doğru birbirine paralel dağ dizileri yer alır. Erzincan-Tercan-Erzurum- Pasinler-Iğdır çöküntü alanı dizi içindeki Erzurum ve Pasinler ovaları ilin orta kesimini kaplar. Erzurum ili topraklarının önemli bir bölümünün sularını Çoruh, Karasu ve Aras ırmaklarıyla bunların kolları oluşturur. Hınıs bölgesinin suları ise Murat Irmağı'na gider.¹

Erzurum'un kuruluş yeri hakkında tam bir fikir birliği sağlanamamış olmasına rağmen, M. Ö. 4 binlere kadar uzanan prehistorik çevrede ortaya çıkan çok sayıda kültür kalıntılarında yaklaşık altı bin yıldır Erzurum ve çevresinin iskân yeri olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan kazılarla ortaya çıkarılan Karaz (Kahramanlar) bölgesi bazı arkeolog ve tarihçiler tarafından en eski yerleşim yeri olarak gösterilirken, bazıları da Pular (Ömertepe)'u ilk yerleşim yeri olarak göstermektedir. Bu görüşlerle birlikte Tufanç (Güzelova) ve bugünkü kale çevresi de ilk yerleşim yeri olarak gösterilmektedir.²

M. Ö. II.-I. yüzyılları arasında Erzurum'un batısında Hititlerin ataları sayılan Hattiler siyasi ve kültürel etkisini hissettirmişlerdir. M. Ö. I. binde Erzurum'un bugünkü yerleşim yeri olan kale ve çevresi aktif hale getirilmiştir. Zira stratejik açıdan oldukça büyük öneme sahip olan bu bölge doğu- batı, kuzey- güney yollarının kesişim noktası olmakla birlikte Anadolu'yu da İpek yolu vasıtasıyla Hazar'ın Kuzey ve Güneyinden Orta Asya'ya, Uzak Doğu'ya bağlayan bir güzergâh üzerinde bulunmaktadır.³

M.Ö. VII. Yüzyılda Urartular, M.Ö. 660 yıllarında ise Asurlar tarafından Erzurum ve çevresi işgal edildi.⁴

M.Ö. 323' te Büyük İskender' in ölümü ile bir süre Selevkoslar'a bağlı kalan Erzurum ve çevresi M.S. 113 yılında Sasaniler'le doğudaki Parh'larla, batıdaki Romalılar arasında tampon bölge olarak varlığını sürdürmüştür.

642 yılında Hz. Ömeri'nin ordusu tarafından Sasaniler ortadan kaldırılır ve Erzurum'un adı Kalikala olarak anılmaya başlar.⁵

26 Ağustos 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'yu fetheden Alp Arslan döneminde bölgede kurulan Atabeylikler döneminde Erzurum Erzen-i Rum adıyla anılır.

¹ Türkiye'de Beldeler Turizm, İstanbul, Ocak 1987, Yıl:6, Sayı:66.

² Hamza GÜNDOĞDU, Ahmet Ali BAYHAN, Muhammet ASLAN, **Sanat Tarihi Açısından Erzurum**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları, Erzurum 2010, s. 8-9.

³ GÜNDOĞDU; **a.g.e.**, s. 16.

⁴ Muammer ÇELİK, **Erzurum Kitabı**, Erzurum 2010, Zafer Ofset, s. 16.

⁵ Hamza GÜNDOĞDU, Ahmet Ali BAYHAN, Muhammet ASLAN, **Sanat Tarihi Açısından Erzurum**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları, Erzurum 2010, s.15-29.

Erzurum M. 1202-1230 arasında Konya Selçukluları tarafından yönetilir. Şehir 1242 Moğol istilasına kadar 12 yıl Anadolu Selçukluları yönetiminde kalır.

1377 yılında Karakoyunlular, 1430 yıllarında Akkoyunlular'ın eline geçen Erzurum 15 Ekim 1514 Çaldıran savaşından sonra Osmanlı dönemi başlar.

9 Kasım 1877 yılında Rusların eline geçen Erzurum 1917 Bolşevik ihtilali sonrasında bölgeden çekilirler. Rusların çekilmesinden sonra bölgede yaşanan otorite boşluğundan yararlanan Ermeni komitacılar 12 Mart 1918'de Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk ordusunun şehre girişine kadar, Erzurum ve çevresinde tarihte eşine ender rastlanan soykırım uygulamıştır.⁶

2. Oyun Kavramı ve Erzurum'da Oynanan Oyunlar

Oyun ister ritüel, ister günlük yaşamdan kesitler ve isterse eğlence amaçlı olsun, sahip olduğu toplumun kültürel varlığının aidiyetinin en etkin ispatıdır. Oyun aynı zamanda ait olduğu toplumun yaşam şekline, geleneklerinden, geçim kaynaklarından, el sanatlarına kadar, bizlere sahip olduğu kültürel varlığının ispat eder. İnsanlığın tarihi kadar eski olan oyun kavramı, birçok araştırmacı tarafından tanımlanmış ve kümelere ayrılmıştır.

Cahit Tanyol, oyunu duygu ve düşüncenin hareketle ifadesi olarak tanımlar.⁷

Tecer'e göre; oyunun geçmiş yüzyıllarda dini hayata, ordu hayatına ve hatta toplumsal ilişkilerde ve eğlence hayatında yer alan her türlü oyunun fonksiyonun olduğunu, her oyunun bir yerin (köy veya kasaba) ve orada yaşayanların malı olduğunu ifade eder.⁸

Eroğlu'na göre ise oyun; "insanda içgüdüsel olarak mevcut bulunan temeli din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan; toplumların kültür yapılarına göre şekillenen ve toplumdaki farklılıklar gösteren; yer ve zaman bakımından günlük hayatları farklı isteğe bağlı, gönüllü, hür hareketlerdir" şeklinde ifade edilir.⁹

Oyun kelimesi oldukça fazla çeşit içerir. Bunlar çocuk oyunları, şans oyunları, spor amaçlı oyunlar, seyirlik oyunlar, halk oyunları, zekâ oyunları gibi.

Oyunları kümelere ayırarak ele alan görüşlerle de rastlamak mümkün.

And; "Anadolu oyunlarını" üç büyük kümede ele alınmıştır. Birincisi Anadolu köylüsünün danslarıdır. Bunda yerleşmiş yaygın "halk oyunları" deyimini kullanılmıştır ve iki nedene bağlanmıştır. Öncelikle halk oyunu deyince bütün oyun türleri anlaşılmaktadır, bu sebeple dansları ayrı tutmamıştır. Sonra danslarımız başka ülkelerdeki ulusal yani bütün ülkenin oynadığı danslar değildir, bölgeseldir. Dansların bazen yalnız bir köye ait olanı ile karşılaşılmaktadır.

İkinci olarak "köy temsilleri", "köy tiyatrosu", "köy orta oyunları" gibi dramatik oyunların yanı sıra dramatik dansların varlığından da bahsedilmektedir.

⁶ Lütfü SEZEN, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2007, s.39.

⁷ Cahit TANYOL, " Türk Kültüründe Oyunun Yeri" **Türkiye' de İlk Halk Oyunları Semineri**, İstanbul, 1996, s.21-23.

⁸ Ahmet Kutsi TECER, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Ekim 1961, C.7, s. 2517-2518.

⁹ Türker EROĞLU, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Halk Oyunları ve Bu Bölgelerdeki 'Halay'ların Folklorik İncelenmesi", **Yayınlanmamış Doktora Çalışması**, Kayseri 1994, s.18.

Üçüncü olarak da dans ve dramatik oyunların dışında kalan bütün oyun türlerinden bahisle, spor oyunları, çocuk oyunları, baht, rastlantı oyunları, dernek ve oyalama oyunları gibi nitelime yaptıktan sonra “çocukların-gençlerin-yetişkinlerin oyunları” gibi genel bir başlık koymuştur.

Bu üç kümeyle birlikte bahsi geçen ikinci veya üçüncü kümenin niteliklerini içinde barındıran oyunlara da örnek olarak sinsicin, Simsim, Zamah gibi oyunlarda spor ve çeviklik gösterisi olarak nitelenmiştir.¹⁰

2.1. Çocuk Oyunları:

Erzurum’da oynanan çocuk oyunlarını kız ve erkek oyunları şeklinde iki ayrı kategoride görmek mümkündür.

2.1.1. Kız Oyunları

2.1.1.1. Hemeçik: Evlerde bulunan artık kumaş parçalarından yapılan bez bebeğin adı olan hemeçik aynı zamanda oyunun da adıdır. Hemeciğin kafası, kolu ve bacakları yapıldıktan sonra yüzü kalemlle çizilerek örgü yününden saçları yapılarak tamamlanır. Daha sonra hemeciğe minyatür yatak takımı dikilir, marangoza yaptırılan küçük beşik ve küçük ev eşyası ile çocuklar evcilik oynarlar.

2.1.1.2. Herfene: Kız çocukları evlerinde yapılan yiyeceklerle kendilerince tasarladıkları sözde evlerinde bir araya gelerek yiyeceklerini paylaşarak komşuluk kavramı ve paylaşma duygusunu geliştirirler.

2.1.1.3. Beşdaş: Fındıktan seçilen biraz büyük beş adet taştan birisi yukarı atılır ve taş yere değmeden aynı elle diğer taşı yakalamak amaçlanır. Taşın her yukarı atılışında (birler, ikiler, üçler, dörtler, deppo, gudikler, el üsti, köpri) yüksek sesle söylenir. Oyunda yanmanın cezası olarak ta “elledim üzledim, tepeledim düzledim” denilir ve “ciciric ırmak” yapılır, yani yananın eli tirmalanır.

2.1.1.4. İtti Bitti: Saklambaç oyunun yöredeki adıdır.

2.1.2. Erkek Oyunları

Henüz yürümeye yeni başlayan çocukların ilk oyuncakları yörede adına kor araba denilen kağrı, minyatür kazma, kürek, tırmık gibi el aletleridir. Kış aylarında çocukların en çok zevk aldıkları oyunların başında yokuştan yöresel adıyla “hizek” yani kızak kaymaktır.

2.1.2.1. Fırfirik-Dandrik: Yörede topaca verilen addır. Bahar aylarında özellikle mart ayının sonlarına doğru oynanan bir oyundur. Kaytan denilen ve bir uzu orta parmağa takılan ip topacın etrafına özenle sarıldıktan sonra hızla yere fırlatılarak kaytanın oldukça hızlı bir şekilde geriye çekilmesiyle topacın dönmesi sağlanır. Topacı en az sürede dönen cezalı olur ve diğer oyuncular döndürdükleri topacı avuç içine alarak ebe olanın topacının üzerine vururlar. Topacı vuramayan veya topacı dönmeyen cezalı olur ve topacını yere koyar.

2.1.2.2 Aşşık: **Koyun** ve kuzuların aşşık kemiğiyle oynanan bu oyun kemiğin adıyla bilinir. Her oyuncunun elinin kavradığı bir aşşığı vardır ki onun adı “eneke”dir. Eneke, oyuncular için oldukça önemlidir. Zira eneke zaman zaman yağlanır ya da boyanır. Oyunda asıl amaç diğer oyuncunun elindeki diğer aşşıkları almanın yanında rakibin enekesini kazanmaktır. Oyunda kazanan “yuttum”, kaybeden “yuduzdum” der.

¹⁰ Metin AND, **Oyun ve Bügü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1974, s. 118-121.

2.1.2.3. Kozaleppik- Bastı Kaçtı: Yere çizilen büyük bir dairenin içine bazen bir kemik parçası, bazen de bir teneke parçası konulur. Büyük baş hayvanın aşşık kemiğe yörede büyük aşşık anlamına gelen “goran aşşık” denir. Yörede “leppik” adı verilen yassı taşla oyuncular oyuna başlamadan önce seçtikleri ebenin koruduğu dairenin içindeki parçayı leppikle uzaktan atışla dairenin dışına çıkarmaya çalışırlar. Ebe, dışarı çıkan parçayı yerine koyup dışarı atan oyuncunun leppiğine basarsa değişir.

2.1.2.4. Dıngı Oyunu: Hayvan gübresinin döküldüğü alanda oynanan bir oyundur. Basmalık tabir edilen tezek yapmak için kullanılan alanda yumuşak gübrenin içine saplanan bir çubuk parçasına geçirilen boynuz oyuncular ellerindeki çubukları cirit gibi atarak düşürmeye çalışırlar. Boynuzu düşüren oyuncu çubuğunu almadan boynuzu çubuğa takan ebelikten kurtulur.¹¹

2.2. Spor Oyunları

2.2.1. Cirit: Atlı ata sporumuz olan cirit Erzurum’da oldukça ilgi duyulan bir spor oyunudur. Günümüzde atlı spor kulüpleri kurularak lig usulü spor olarak devam etmektedir. Erzurum’da “Ahbaplık” adı verilen, yakın köylerden yaşayan gençlerin birbirlerini ziyaret etmesi anlamına gelen ve günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş bu geleneğin içinde cirit yaşatılmaya çalışılmıştır. Kış ayları uzun olduğu için köyler arası ahbaplık bağının gelişmesi ve vakit geçirmek için bir araya gelen on beş- yirmi kadar genç bazen belirlenen günlerde bazen de habersiz bir başka köye atlarıyla giderek konuk olurlar. Konuk olunan köyde davul zurna eşliğinde halk oyunları, seyirlik oyunlar oynanır ve sohbetler yapılır. Günümüzde bu uygulama yerini gününbirlik ziyaret ve futbol müsabakalarına bırakmıştır.¹²

2.2.2. Güreş: Yörede özellikle İspir, Pasinler, Tortum, Narman ve yakın köylerde **Karakucak** adı verilen çayırdaki yapılan güreş müsabakaları yapılır. Özellikle Pasinler ilçesinde haziran ayı başında “yedi hafta Cuma güreşleri” adıyla yakın köylerden, ilçelerden bazen de diğer illerden davet edilen güreşçiler arası müsabakalar yapılır. Bu yarışmalara ilgi oldukça yoğundur. Pasinler Karakucak güreşlerinin Kırkpınar yağlı güreşlerinden daha eski olduğu rivayet edilmektedir.

İspir İlçesi Üzümbağı Köyü’nde Cumhuriyet Bayramı’nda yapılan güreş müsabakaları yörede bilinen önemli yarışmalardandır.

Erzurum Büyük Şehir Belediyesi tarafından her yıl Kale İçi Karakucak güreşleri, son yıllarda da yağlı güreşler yapılmaktadır.

Özellikle köylerde çocuklar küçük yaşlarda güreş yapmaya özendirilir, başarılı olanlar ödüllendirilir. Bundan dolayı güreş yörenin vazgeçilmez ata sporu olarak kabul edildiğinden önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Günümüzde kulüpler bazında yapılan çalışmalarla Erzurum güreş milli takımına birçok milli sporcu kazandırmıştır.

2.3. SEYİRLİK OYUNLAR

Seyirlik oyunları dört ayrı bölümde ele almıştır.

¹¹ Sebahattin BULUT, **Kuşaktan Kuşağa Erzurum**, Erzurum Halk Oyunları Halk Türküleri Derneği Yayınları, No:8, Ankara 1984, s.102.

¹² Dilaver DÜZGÜN, **Erzurum Köy Seyirlik Oyunları**, Kültür Bakanlığı Yayınları:2294, Ankara 1999, s.17

2.3.1. Oynanış Biçimine Göre:

2.3.1.1 Müzikli, danslı, sözsüz oyunlar

Bu oyunlara örnek olarak aynı zamanda Erzurum erkek barları arasında oynanan ve ötüşü, çiftleşmesi ve kanat çırparak uçuşunun taklit edildiği Turna Barı. Diğerleri ise yerden yukarı uçmadan önce yere bir kaç kez çömelip doğrulan, aynı zamanda bir diğer adı da (Felek) olan Tavuk Barı'dır.

Bu iki barın dışında garip ve sıra dışı giyimiyle dikkat çeken bir oyuncunun aynı zamanda komik sayılacak şekilde yüz mimiklerinin yanı sıra ağzına doldurduğu su veya ayrıntı zaman zaman seyircilere püskürttüğü Dehlenk adlı oyundur.

Yörede Sarı Zeybek adı ile erkek ve kadın rollerini üstlenen iki oyuncunun söz yerine mimiklerle oynadığı bir oyundur.

Hamile bir kadının çocuğunu düşürmesini taklit eden Çocuk Düşürme ve Cüce Oyunu, müzik, dans ve taklit özelliklerini içinde barındırır.

Bu oyunların dışında yere sırt üstü yatan bir kişinin kukla biçimindeki bebekleri müzik eşliğinde oynattığı Bebek Oyunları'dır.

2.3.1.2. Müzikli, danslı, türkölü oyunlar

Deli Kız Sinin Geliyor isimli bazen iki kişinin karşılıklı, bazen de ortada sakat rolü yapan bir kişi ile çevresinde oturan bir gurubun karşılıklı söyledikleri, evde kalmış sakat bir kızın taklit edildiği müzikli, sözlü ve taklitli bir oyundur.

Tandır Koydum Paçayı, isimli oyunda tandırda pişen ve üstü açık unutulmuş paçayı devirip yiyen kediye duyulan öfkenin müzik, dans ve sözle taklit edildiği bir diğer oyundur.

Çeşmeye Vardım Ana isimli oyunda anasıyla çeşme başında gönlünü kaptırdığı delikanlı kabul ettirmeye çalışan genç kızın annesiyle olan konuşmalar yine müzik, dans ve sözlerle nakledilir.

Ağca Ferikler isimli Erzurum kadın bar oyunları arasında yer alan, genç kızların yaşlı kadınların tarlaya gidiş- dönüşlerini, tarlayı biçmelerini, ekmeği yapmalarını taklit ettikleri oyun.

Çift Beyaz Güvercin isimli kadın barlarından olan oyunda güvercinin yürümesi, su içmesi ve kanat açışının taklit edildiği bir başka oyundur.

2.3.1.3. Törenselle Oyunlar

Tilki Oyunu, evlerin önünde veya düğün geleneğinin bir parçası olan dünürçülerin iştirak ettiği karşılıklı şakalaşmaya dayalı bir oyundur. İsteğe bakılmaksızın tilki rolüne sokulan kişi bazen asılması veya cezalandırılmasını dramatize eder.

2.3.1.4. Sadece Taklide Dayalı Oyunlar

Bu oyunlarda günlük hayattaki komik durumlar abartının sınırları zorlanarak oldukça kaba bir şekilde sergilenir. Bunlar Berber Oyunu, İmam Oyunu, Kalaycı Oyunu gibi. Zaman zaman müzik ve dans öğelerinin yer aldığı Er Bulunur Bar Bulunmaz, Kadı Oyunu gibi.

2.3.2. Oynanma Zamanına Göre

2.3.2.1. Belirli Günlerde Oynanan Oyunlar

2.3.2.1.1. Kış Yarısı Oyunları

Türk takvimine göre bir yıl iki ana bölüme ayrılır. Birincisi 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar olan Hızır Günleri, bu devre 186 gündür. İkincisi, 8 Kasım'dan 6 Mayıs' a kadar olan kış devresi günleri, bu devre 179 gündür.

Bir diğer kış yarısı günü oyunu ise, Ekim son ilk ve Kasım ayının ilk günlerine rastlar. Koç katımından yüz gün sonra kuzunu anne karnında tüylendiğine inanılan bu dönemde bolluk ve bereket getirmesi için yapılan gündür. Azerbaycan ve Anadolu'nun birçok yerinde saya adıyla bilinen bu uygulamaya Erzurum'da davar yüzü adı verilir. Bu günde köyün gençleri kendi yaptıkları deve ile kapı kapı dolaşarak yiyecek toplarlar ve daha sonra topladıkları yiyecekleri yer ve eğlenirler.

Halk arasında (eski hesap) diye adlandırılan halk takvimine göre 13 Ocak yılın son günü kabul edilmiş ve o gün yeni yıl şenlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama bu gün genel kabul görmüş olan 1 Ocak' ta yapılmaktadır.

2.3.2.1.2. Yağmur Törenleri

Yağmur yağmadığı Mayıs- Haziran aylarında yaşları on üç- on beş arasında değişen çocuklar Bolbadik adı verdikleri elbise giydirilmiş süpürgeyi, bir sopaya takarak, iki çocuk önde diğerleri arkada kapı kapı gezerek:

Bolbadiğim bol ister

Gaşlıh gaşlıh yağ ister

Verenin bir güzel oğlı olsun

Vermeyenin topal mopal bir gızı olsun

Tarlasını sel bassın

Derler ve evden çıkan evin hanımı yağmur gelini Bolbadiğe ve çocuklara su serper, çocuklara yağ, yumurta, bulgur vs. verir. Bunun üzerine çocuklarda:

Tarlada çamur

Teknede hamur

Ver Allah'ım ver

Bir suli yağmur

Diyerek evden uzaklaşırlar. Evleri sırasıyla dolaşan çocuklar topladıkları yiyecekleri pişirerek yer ve eğlenirler.

2.3.2.1.3. Herhangi Bir Günle Sınırlı Olmayan Oyunlar

Yukarıda sıralanan oyunların dışında kalan daha ziyade düğünlerde ve köy oda yapılan eğlenceler.

2.3.3. Oyuncuların Cinsiyetine Göre:

2.3.3.1. Kadınlar arasında oynanan oyunlar

Erzurum'da kadın ve erkekler eğlencelerini ayrı yaptıkları için oyun sayısının çokluğuna rağmen kadın eğlencelerinin görüntülenmesi mümkün olmamıştır. Derlenen oyunlar: Çeşmeye Vardım Ana, Gelin Bayıldı, Süpürge Oyunu. Yazılı kaynaklara göre: Fal, Çocuk Düşürme, Cüce, Kambur, Osman Gider Oduna Çarığı Bağlar Buduna, Keşgem (1), Keşgem (2), Kişi, Koca Hoca, Kuma, Ağca Ferikler.

2.3.3.2. Erkekler Arasında Oynanan Oyunlar

Acem, Alaca-Karaca, Aşık, Ayı, Bebek, Berber, Boncuk, Bostan, Çoban, Çocuk Okutma, Dam Üstünü Örtmek, Davar otarma, Değirmen, Dehlenk, Deve(1,2,3), Doktor, Enişte, Fal (2), Fattik, Gıdık Satma, Göç, Gürzali, Hacı, Haksızlık, Hırsız, Isıklıkla Kaldırmak, imam, Kabadayı, Kadı (1,2), Kalaycı, Kaz Otarma, Keleş, Kız, Kirpi Tutma, Kocaman, Köylü Kadınlar, Nalbant, Natır, Nazar, Nişanlıyı Görme, Öküz kesme, Pamuk Eğirme, Sarhoş, Sarı Zeybek, Tarla Bölme, Tezek Toplama, Tilki, Turna Barı, Turşu Satma, Tuz, Ustam Bilir, Yılbaşı, Yılbaşı Eğlencesi, Yıldız gösterme.

2.3.3.3. Hem Kadınlar Hem Erkekler Tarafından Oynanan Oyunlar

Çocukların oynadığı Bolbadık, büyüklerin oynadığı, Deli Kız, Er Bulunur Bar Bulunmaz, Köylü Kızı (Kürdün Kızı), Tandıra Koydum Paçayı.

2.3.4. Oyuncu Sayısına Göre:

2.3.4.1. Tek kişilik oyunlar

Bebek, Cüce, Çocuk Düşürme, Dehlenk, Pehlivan, Tandıra Koydum Paçayı.

2.3.4.2. İki kişilik oyunlar

Deli Kız, Fal (2), Isıklıkla Kaldırmak, Sarhoş, Sarı Zeybek, Turna Barı, Ustam Bilir, Yıldız Gösterme.

2.3.4.3. Üç veya daha fazla oyuncunun yer aldığı oyunlar

Yukarıda sayılan oyunların dışında kalanlarda üç veya daha fazla kişi tarafından oynanır.¹³

2.4. HALK OYUNLARI

Halk oyunları oynandığı bölgelere göre bir takım adlar almıştır. Daha sonra halk oyunları alanında yapılan çalışmalarda bu oyunların tür çalışması yapılarak bölgelere göre tasnif yapılmıştır.

Halay: Erzincan-Erzurum, Ağrı illerimizden itibaren güney sınırimızı, Orta ve Doğu Anadolu bölgesindeki bütün illeri kaplayan oyun türüdür.

Zeybek: Batı Karadeniz'den Silifke'ye kadar olan iller, Ege kıyıları, Marmara'nın doğu kıyıları, Karadeniz'de Zonguldak sınırına kadar olan illerle, Kastamonu, Ankara, Afyon, Isparta illerinin doğu sınırlarına kadar olan batı illeri.

¹³ Dilaver DÜZGÜN, **Erzurum Köy Seyirlik Oyunları**, Kültür Bakanlığı Yayınları:2294, Ankara 1999, s. 39-49.

Horon: Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu illerinin tamamı, Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak illerinin deniz kıyısı.

Bar: Erzurum, Ağrı ve çevresi.

Kaşık-Bengi-Mengi-Güvende: Kaşık oyunları, Konya, Eskişehir, Ankara, Afyon, Kırşehir, Nevşehir, Niğde Antalya, İçel, Isparta, Silifke, Anamur.

Karşılama ve Hora Oyunları: Karşılamalara Türkiye'nin her tarafında rastlanır. Trakya, Marmara, Karadeniz, Edirne, Balıkesir, Kırklareli, Tekirdağ, İzmit, Adapazarı, Bilecik, Bolu, Giresun, Ordu, Çanakkale, Bursa civarında oynanmaktadır. Hora'lar; Trakya bölgesinde, Ağır ve çabuk kısımları vardır, serhat boylarının yiğitlik ve kahramanlık duygusuyla yakılmış türkülerle oynanır.¹⁴

2.4.1 Bar ve Erzurum Barları

Mahmut Ragıp Gazimihal, "Bar" ismini köken olarak Orta Asya'ya dayandığını belirterek şu açıklamayı yapmaktadır: "Şaman Moğollarda davul vardır ve buna "Bar" diyorlar. "Boret, Halhal " Moğollarında ve "Tannu- Oranha" Türklerinde de (davul) a "Par" diyorlar; Altay Türkçesinde, "par" pars derisi demektir. Altay Şaman "Tüngür" yani davullarındaki bir surete de (Bar) diyorlar."¹⁵

Şaman davulunun sapına hatta kendisine Altayların kimi kabilelerinde " BAR " denildiği de vurgulayan Gazimihal, BAR oyunlarında" tutmak yardımcı fiili ile " bar tutmak" denilmesini de "el ele bağlanmak" ifadesiyle anlamdaş düştüğünün tespit etmektedir.¹⁶

Adnan Saygun'a göre "Bar" sözcüğü bize bilmecenin adını verir. Moğol Şamanlarının davulunun adı Bar'dır. Aynı zamanda Altay Şamanlarının kullandığı Tüngür türünün de adıdır. Diğer yandan Khalkhas ve Buret Moğollarında ve Tonnu-Oranha Türklerinde ilkel davulun adı "Par"dır.¹⁷

Göktan Ay'a göre "bar" birliktelik, beraberlik, el ele tutuşarak oynanan oyun, bir çeşit şaman davulu, birlikte oynanan sıra raksı. Eski sözlük ve diyalektlerde "bar", "barça", "baru" topluluk anlamına gelir.¹⁸

M. Ragıp Gazimihal'e göre Bar sözcüğü "r" ve "ğ" ses değişimine uğramış Türkçeliği kesin bir sözcüktür. Bağ sap, küme, horum gibi anlamlara gelir. Bağ tutmak el ele bağlanarak sıra tutmak demektir. Çağatay Türkçesi'nde "barlamak" düzeltmek, tertip tanzim etmek, zapt-ü rabt altına almak demektir. Fiilin "bar" kökü tertip, nizam, dizi ve sıra demek olur. Bu tanımlamaya göre bar tutmak, sıra kurmak, sıralanmak demektir.¹⁹

İhsan Coşkun Atılcan, Erzurum barları Bar Oyunu ve Bar Ayini olmak üzere iki guruba ayırmıştır. İlkinde içgüdünün etkisiyle eğlenmek, birtakım anlamsız hareketlerle ruhu doyuruncaya kadar zıplayıp dönmek, ikincisinde ise bilerek ve inanarak her hangi bir inancı

¹⁴ Göktan AY, **Folklor Giriş**, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Mezunları Yayınları 1, Kasım 1990, s.80-84.

¹⁵ M. Ragıp GAZİMİHAL, **Şarki Anadolu Türkü ve Oyunları**, İstanbul 1930, s. 5.

¹⁶ M. Ragıp GAZİMİHAL, **Erzurum Yakutiye Dergisi**, Yıl 2, Sayı 2, 1960, s. 31.

¹⁷ A. Adnan SAYGUN, "Anadolu Oyunları ve İnanç özellikleri Üstüne", **Erzurum Yakutiye Dergisi**, Yıl: 7, Sayı, 6, s.19-20

¹⁸ Göktan AY, **Folklor Giriş**, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Mezunları Yayınları 1, Kasım 1990, s.82.

¹⁹ M. Ragıp GAZİMİHAL, **Türk Halk Oyunları Kataloğu**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:161, Ankara 1991,C.1, s.67-68.

anlatmak amacıyla yapılan anlamlı hareketler olarak nitelemiştir. Atılcan'a göre Bar Oyunları: İlgüdü ile sadece eğlenmek için oynanan oyunlardır.²⁰

Erzurum'da bar oynayanlara "Dadaş" denilir. Bilinen anlamıyla Dadaş; hiç kimseden korkmayan, ölümü düşünmeksizin her tehlikeye pervasızca atılan Erzurum delikanlısıdır. İnkılabtan evvel Erzurum halkı ikiye ayrılmış gibidir. Biri zenginler, hocalar, şeyhler diğeri²¹ ise işçi ve genellikle esnaftır. Dadaş adı verilen zümre bunlardan ikincisine girer ve bar bu zümre tarafından oynanır.

Bir başka tanımlamada, Dadaş örf ve âdetine bağlı, mert ve cömerttir. Fedakâr, vefakâr ve hürmetkârdır. Dedelerinin ve babalarının milli oyunlarını benimseyen ve yaşatmaya çalışan güzide bir kişidir.²²

Bir başka görüşte "Bar, Dadaş oyunlarının adıdır".²³

Erzurumlu Şair ve öğretmen Sadi Akatay şiirinde Barı ve Dadaşı şöyle dile getiriyor.

*"Yüzyılların ardından kopup gelen bir vekar,
Kahramanlık, yiğitlik erlik destanıdır BAR.
Bu oyunda gör bizi geçme sakın ıranktan,
Gözün varsa seçersin BAR'da kararı aktan.
Bir savaş seyri vardır Dadaşın her barında,
Görünce kanın kaynar o an damarlarında.
Doyum olmaz bir görsen Köroğlü'nun barını,
Güvenirsin gücüne düşünmezsin yarını.
Dumlu'dan ta Basra'ya çağlayan selimiz var,
Bahtımız kara değil bugün karasu kadar.
Bingöl yaratmadı mı kan çağlayan Aras'ı,
Hazar çalkalanırken kanar Türk'ün yarası.
Aman Aras han Aras,
Bingöl'den kalkan Aras,
Al başımdan sevdami,
Hazar'da çalkan Aras.
Dadaş çelik bir yaydır, onu germeye gelmez,
Çağlayan bir sel olur, dağlara da baş eğmez.
Yayla bulutu gibi yükselir yavaş yavaş,
Sonra birden sel olur, köpürür coşar Dadaş.
Doğunun sınır taşı, Erzurum'un Dadaşı,
Efesi var İzmir'in eğilmez Türk'ün başı."*

²⁰ İ. Coşkun ATILCAN, **Erzurum Yakutiye Dergisi**, "Bar Oyunu Bar Ayini", Yıl 7, Sayı 6, s. 41.

²¹ Sırrı NUMAN, **Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları**, İstanbul 1929, s.3.

²² M. Naci TOPÇUOĞLU, **Dadaş, Kıyafeti ve Barlar**, T.F.A. Dergisi, Ankara, Ekim 1961, s.2527-2528.

²³ İsmail Habib SEVÜK, **Yurttan Yazılar**, Kültür Bakanlığı Yayınları:799, Ankara 2002, s.370.

Sırrı Numan; Erzurum barlarının son 35-40 yıl öncesine kadar Köşk, Ilıca, Kavak, Boğaz, Abdürrahman Gazi Türbesi mesire alanı gibi yerlerde cuma günleri, tatil günleri veya düğünlerde oynandığından bahseder.²⁴

Günümüzde çadır kurularak uzun süreli mesire yapma geleneği önemini yitirdiğinden, barların öğretimi ve icrası daha ziyade dernek, kurum ve kuruluşlar tarafından özel gün ve programlarda yapılmaktadır. Zaman zaman bar oynamasını bilen ender sayıda kişiler gelin çıkarma ve düğünlerde bar icra etmektedirler.

Erzurum'da bar oyunları Erkek ve Kadın Barları diye ikiye ayrılır. Erkek barlarında erkekler yiğitliği, mertliği, çevikliği, korkusuzluğu, dosta güven düşmana korkuyu ifade edercesine vakur ve kendinden emin olmayı sergilerken, Kadın barlarında kadınlar, zarafeti, asaleti, ağırbaşlılığı, olgunluğu sergilerler. Erkek barları hakkında bu güne kadar yapılan yayınlarda bar sayıları hakkında farklılıklar mevcuttur. Kimi araştırmacılara göre bu sayı 30'tuz hatta yetmişlere kadar çıkmaktadır. Oldukça abartılı olan bu sayının sebebi, yörede zaman zaman oynanan seyirlik oyunların veya taklitli oyunlarında bu sayıya ilave edilmesinden kaynaklanmaktadır. Erzurum erkek barları sözsüz olmakla birlikte kadın barlarının sözlü olanları vardır. Kadın barları kapalı bir ortamda ve kadınlar arsında icra edildiğinden sesi güzel ve yetenekli kadınlar tarafından barlar güfte ile icra edilir. Düğün ve kına gecesi gibi özel bir durumlarda erkek çalgıcılar aynı zamanda kadınlar tarafından aynı zamanda dışarı kıyafeti olarak ta kullanılan ihramla çalgıcıların kadınların görülmeceği bir ortam oluşturulur ve eğlence yörenin çalgıları olan, zilli def, mey ve klarnetle icra edilir.

2.4.1. Erzurum Erkek Barları:

Başbar (Birinci bar, Sarhoş barı), Dikine (İkinci bar, Birinci aşırma), Hoşbilezik, Sekme, Koçeri, Dello, Temirağa, Tamzara, Aşırma, Yayvan, Köroğlu, Uzundere, Nare, Tavuk barı (Felek), Daldalan, Çingenler, Hançer barı.²⁵

Erzurum folkloru üzerine en çok başvurulan kaynak kişilerden olan merhum Sebahattin Bulut "Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru" ve "Damla Damla Erzurum" adlı kitaplarında erkek barlarının sayısını on altı olarak vermiştir. Bunun sebebi yörede oynanan Köroğlu barı yayvan barının arkasından bağlantılı olarak oynanmaktadır, Bulut Yayvan-Köroğlu şeklinde verdiğiinden sayı on altıdır.²⁶

Bu barların dışında, kaynaklarda adı geçmeyen fakat yörede bilinen ve oynanan iki bar daha mevcuttur. Bunlardan birincisi Garabet, ikincisi de Hesiko' dur.

2.4.2. Erzurum Kadın Barları:

Çift beyaz güvercin, Tersine (Döne), Kavak, Sallama (Bayburt Sallaması), Aşşahdan gelirem, Ağca ferikler, Habudiyar, Atın üstünde eğer, Loy- loy (Kavak uzanır gider), Çarşıda üzüm kara.²⁷

Günümüzde yukarıda adı geçen kadın barlarından; Atın üstünde eğer, Çarşıda üzüm kara, Habudiyar oyunları günümüzde oynanmamaktadır.

²⁴ Sırrı NUMAN, Erzurum oyunları ve Oyun Havaları, İstanbul 1929, s.9.

²⁵ İ. Coşkun ATILCAN, **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Kültür Yayınları:1, İstanbul 1991, s.44.

²⁶ Sebahattin BULUT, **Kuşaktan Kuşağa Erzurum**, Ankara 1984, s.8

²⁷ Bulut: a.g.e, s.9.

Oynanmaktadır. İ. Coşkun Atılcan' a göre yukarıda adı geçmeyen Nare, aynı zamanda erkek barlarından. Erkekler gibi kol kola, pazulardan tutularak oynanan bu bar erkek barının bir kopyasıdır. Kadınlar düğünlerde, kır eğlencelerinde, cirit alanlarında, Türbe deresi, köşk gibi yerlerde erkekleri izleyerek taklit etmişlerdir.²⁸

2.4.2. Halay

Erzurum halk oyunları üzerine yazılmış kaynaklarda yörede Halay başlıklı oyunlara rastlayamadık. Bölgede yaptığımız alan araştırmasında türüne bakılmaksızın bütün oyunlar için **bar tutmak** tabiri kullanılmaktadır.

Mahmut Ragıp Gazimihal, Türk Halk Oyunları Kataloğu' 1. Cildinde Erzurum'un bazı köylerinde erkekli kadınlı karma barlar yürütüldüğünden ve yeni çıkan türkülere yeni oyunlar tertip edildiğinden bahsetmektedir. Buna örnek olarak "kasabımın yanağı al" sözleriyle oynanan **Kasap Oyunu** oynandığı bilgisini vermektedir.²⁹

2.4.2.1. Hınıs Halayları

Ali Rıza Hınıs' ta bulunduğu 1947-1950 yılları arasında tekniğine yabancı olduğu ve taklidini beceremediği birkaç oyunun dikkatini çektiğini belirtiyor. Bu oyunları öğrenemese de Mahsud ve Berber Sabri adındaki kişilerden hatırlayabildikleri kadar olanlarının isimlerini not almış. Bu oyunlar sırasıyla şöyledir:

Aşıрма, Belen, Cepki, Delilo (Lorki), Depşororo, Hannay, Hoşbilezik, Keçiki (Nadem Hırçiki), Koçeri, Kutto, Laççin, Lezeli, Nari, Nargülüm, Ninarano, Piçügürük, Temürağa, Yari, Yarkuşta, Zeliyi, Zirave³⁰

Gazimihal Cepki oyunu hariç yirmi oyunu yazmıştır.³¹

10.07.2010 tarihinde Hınıs' ta yaptığımız alan araştırmasında onüç oyun tespit ettik.

Bu oyunlar: Ağır Bar, Çepki (Cepki), Koçeri, Ninnarano, Hannay,Dello, Temur Ağa, Yakuşta (Yarkuşta)-Silvan, Hezali, Garabet, Lacci, Yare, Altın Bilezik (kadınların oynadığı). Bu oyunlardan ilk dokuzunu yöre ekibinden görüntüleme fırsatı bulduk. Diğer beş oyunun görüntüsü alınamamıştır.

Bizim derlediğimiz oyunlardan: Çepki, Koçeri, Hannay, Temur Ağa, Yakuşta (Yarkuşta), Lacci, Ali Rıza Önder' in isimlerini verdiği oyunlarla aynıdır. Farklı olan Ağır Bar ve Silvan adlı oyunlardır. Ağır Bar her ne kadar da Bar ismiyle adlandırılrsa da tür olarak halay özellikleri taşımaktadır. Tıpkı Erzurum Barlarında oyuna Baş Bar'la başladığı gibi Hınıs'ta da oyuna Ağır Bar'la başlanır. Zira Yakuşta oyunu, Bitlis'te **Yarkuşta**, Muş' ta **Herkuşta** adıyla oynanmaktadır. Silvan ise kanaatimizce yöreye sonradan ilave olmuş ve bu oyun Yakuşta oyununun sonuna bağlantılı olarak icra edilmektedir.

Bu durum aradan geçen elliüç yıl içerisinde yirmi oyundan bugün dokuz oyun icra edilmektedir. Hınıs'ta oynanan oyunlar Tekman, Karayazı, Karaçoban ilçelerinde de isim olarak bilinmekle beraber icracı bulunamamıştır. Gerek geçim kaygısından kaynaklanan göçler ve gerekse teknolojinin kırsala olan etkilerinden mahalli oyunlara ilginin giderek

²⁸ İ. Coşkun ATILCAN, **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Kültür Yayınları:1, İstanbul 1991, s.126.

²⁹ Mahmur Ragıp GAZİMİHAL, **Türk Halk Oyunları Kataloğu**, Ankara 1999, C.I, s.198.

³⁰ Ali Rıza ÖNDER, "Hınıs'ta Oyun Çeşitleri", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Ankara Kasım 1953, s.818.

³¹ Mahmur Ragıp GAZİMİHAL, **Türk Halk Oyunları Kataloğu**, Ankara 1999, C. II, s.22.

azalmasından dolayı genç nesil bu oyunları bilmemektedir. Ayrıca Hınıs ilçesindeki mahalli oyunlara eşlik eden klarnet sanatçısı kalmadığından müzik grupları bu açığı kapmaya çalışmaktadır.

2.4.2.2. Olur Halayları

18.07 2010 tarihinde Erzurum'un Olur İlçesinde yaptığımız alan araştırmasında yörede oynanan ondört adet oyun tespit ettik. Bu oyunlar:

Kamilo Makas Uzundere (Göle Bitlisi) Hazali Kısa-Uzun Garampet (Garabet), İkinci Bar, Tillara, Gaçke, Dellolar, Temur Ağa, Hoşbilezik, Nare, Oyamman, Dade

Yukarıda saydığımız oyunlar içerisinde Erzurum' da oynanan barlardan olan, Uzundere, İkinci Bar, Garabet, Dello, Temur Ağa, Hoşbilezik ve Nare isimli oyunlar oyun karakteri olarak oldukça farklıdır. Erzurum İkinci Barıyla Olur'da oynanan İkinci Bar müzik yapısı itibariyle gösterdiği büyü benzerliğin yanı sıra, Erzurum İkinci Bar ve final bölümündeki çökmeleri Tavuk Barı karışımı bir oyundur. Bu oyun Erzurum İkinci Barının yöre oyun özelliklerini yansıtan halay formunda bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.2.3.Şenkaya Halayları

Erzurum'un Şenkaya İlçesi'nde 19.07.2010 tarihinde yaptığımız alan araştırması sonucu on adet oyun tespit ettik. Bunlar:

Kamile, Kısa-Uzun Garampet, Şenkaya garampeti, Hoşbilezik, Temir Ağa, Portakal, Makas, Jandarma, Aşırtma, Kasap

Bu on oyunun dışında isimleri bilinen fakat kayıt altına alamadığımız yedi oyun daha oynandığı rivayet edilmektedir. Bunlar:

Yüzük Barı (kadın oyunu), Ağır Bar, Hançer, Şekeroğlan, Dello, Şeri, Koçeri,

Yukarıda saydığımız oyunlar içerisinde Olur İlçesi ile ortak oyunlar mevcuttur. Kamilo-Kamile, makas, Kısa- Uzun Garampet, Temur Ağa, Hoşbilezik, bunların dışında kayıt altına alamadığımız Dello.

2.4.2.4. Oltu Halayları

Oltu İlçesinde Erzurum Barları bilinmekte ve oynanmaktadır. Bunun dışında Kısıkdere ve Dümbüllüderesi olarak bilinen bölgede Erzurum Barları dışındaki oyunlara "Ters Barlar" adı verilmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi yörede oynanan oyunlara genel ad olarak Bar denilmektedir.

09.10.2010 tarihinde Erzurum'un Oltu İlçesi'nde yaptığımız alan araştırmasında dokuz adet oyun tespit ettik. Bunlar: Ağır bar, Hesiko, Eller barı, Temür Ağa, Aşırtma, Tamzara, Dello, Uzun garabet, Jandarma.

Dikkat edileceği üzere oyun derlemesi yaptığımız dört ilçede, Erzurum barları, Hınıs Havzası ve Oltu Havzasında oynanan oyunların isim, figür ve müzik formunda benzerlikler tespit edilmiştir. Bunlar:

Ağır Bar: (Hınıs, Oltu, Şenkaya)

Koçeri: (Erzurum Merkez, Hınıs, Şenkaya)

Temur Ağa: (Erzurum Merkez, Hınıs, Oltu, Olur, Şenkaya)
Hoşbilezik: (Erzurum Merkez, Olur, Şenkaya)
Garabet (Garampet) : Erzurum Merkez, Hınıs, Olur, Şenkaya)
Uzundere: (Erzurum Merkez, Olur “ Göle Bitlisi”)
Dello (Dellolar): (Erzurum Merkez, Hınıs, Oltu, Olur, Şenkaya)
Tamzara (Tanzara): (Erzurum Merkez, Oltu)
İkinci Bar: (Erzurum Merkez, Olur)
Nar: (Erzurum Merkez, Olur)
Hesiko: (Erzurum Merkez, Oltu)
Hezali (Hazali): (Hınıs, Olur)
Aşırma (Aşırtma): (Erzurum Merkez, Oltu, Şenkaya)
Hançer: (Erzurum Merkez, Şenkaya)
Jandarma: (Oltu, Şenkaya)
Kamilo (Kamile): (Olur, Şenkaya)³²

SONUÇ

Kültürel miraslar, geçmişin tanıklarındır. Onlar bu yönleriyle geleceğin şekillenmesinde etkilidirler. Halk kültürü ürünleri halk arasında şekillendiği için, halkın kültür yapısını ve dokusunu ortaya koyar. Halk kültürü toplumsal yaşamda birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üstlenir, halkın kendi kültürüyle yabancılaşmasını önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır.

Halk kültürü halkın yaratıcı bir göstergesi olması açısından kültürel değerlerin aktarımında önemlidir. Halk kültürü yalnızca bir kültürel yapı değil, aynı zamanda belli davranış kalıplarının da adıdır. Halk kültürü, özü gereği statik değil dinamiktir. Gelenek, zaman boyutunda bir başka geleneğe dönüşür. Belli bir kültür içinde oluşur ve canlılığını sürdürür.

Günümüzde halk kültürü ürünleri küreselleşmeyle birlikte hızla değişmeye, hatta yok olmağa yüz tutmuştur. Bu ürünlerin yeni kuşaklara aktarılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de kültürel değişim gereği yaşama biçiminin değişmesi pek çok eski gelenek ve göreneklere de değişime uğratmaktadır. Bilgisayar teknolojisinin toplum yaşamı üzerindeki etkisinin çocuklarımız üzerinde de ne kadar etkili olduğu, folklor unsuru taşıyan oyunlarımızın günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur.

Güreş, cirit gibi spor oyunları, kulüplerarası yarışmalara dönüşerek halk kültürü unsuru olmaktan çıkartılarak resmîyet kazanmıştır.

³² A. Selim DOĞAN, Temmuz- Ekim 2010 Derleme Çalışması.

Köklü bir geçmişe dayanan seyirlik oyunlar köy eğlencelerinde bile kaybolmaya yüz tutmuştur. Kırsaldan kente doğru yaşanan göç sonucu uygulama alanı bulamayan seyirlik oyunlarımızın yerini modern tiyatro oyunları almıştır.

Halk kültürünün korunması alanında yapılacak her türlü çalışma önemlidir. Bu düşünceden hareketle çocuk oyunları, spor oyunları ve seyirlik oyunlar hakkında ki bilgiler, mevcut kaynaklar taranarak elde edilmiştir. Fakat halk kültürümüzün önemli bir bölümünü oluşturan halk oyunları günümüzde halen canlılığını korumaktadır.

Erzurum ili merkezinde oynanan ve “bar” olarak bilinen halk oyunu dışında ilçelerinde bar olarak adlandırılan fakat “halay” türünde halk oyunları oynandığı tarafımızca tespit edilmiştir.

Erzurum barları ile ilgili kaynaklar mevcut olmasına rağmen, ilçelerde oynanan oyunlarla ilgili kaynaklar yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir. Bu güne kadar ilçelerde alan araştırması ve derleme yapılmadığından tarafımızca bu alanda bir çalışma yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Derleme alanı olarak Erzurum’a bağlı Hınıs, Oltu, Olur, Şenkaya ilçeleri seçildi.

Derleme süresi olarak üç ay belirlendi.

Derleme soruları olarak metodun klişe sorularının dışında lüzum üzerine oyunların kimden öğrenildiği, oyunun bir hikâyesinin olup olmadığı, isimlerinin özel bir anlam taşıyıp taşımadığı gibi sorular da yöneltildi.

Derleme çalışmaları yaş aralıkları otuz ile altmışsekiz arasında olan toplam on beş kişi üzerinden gerçekleştirildi.

Bu çalışmamızın derleme aşamasında, kaynak kişilere ulaşmak karşılaştığımız en büyük sıkıntı oldu. Sırası ile Hınıs, Oltu, Olur, Şenkaya ilçelerinde onbeş kaynak kişiye onar soru yönelterek aşağıdaki verilere ulaştık.

Derleme çalışmamızda yöntem olarak sahada folklor derleme yöntemleri buna bağlı olarak alan araştırması ve görüşme metotları kullanıldı.

Halayların sırası ile halay formundaki figür özelliklerine, oyunların büyük çoğunluğu 2/4 ve 6/8’lik, diğerleri 4/4, 5/8 ve bir adet 9/8’lik ritim yapısına sahip olup, oyunların yöreye özgü kostüm yerine günlük kostümleri ile oynandığından ve kaynaklarda da yöresel özellik taşıyan kostüme rastlanmadığından, kostüm derlemesi yapılamamıştır. Yörede oyunlara eşlik eden çalgıların başta davul-zurna olmak üzere bir de klarnetin eşlik edildiği tespit edildi. Ancak Hınıs İlçesinde klarnet sanatçısı olmadığından oyunlara müzik topluluğu (org, elektro bağlama) eşlik ettiğinden oyun müzikleri mahalli sanatçı bulununcaya kadar notaya alınmayacaktır.

Oltu İlçesinde yedi, Hınıs İlçesinde sekiz, Olur İlçesinde on dört, Şenkaya İlçesinde on olmak üzere toplam otuz dokuz halay formunda oyun tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA:

- “Erzurum” , Türkiye’de Beldeler Turizm, Ocak, Yıl:6, Sayı:66, İstanbul 1987
- AKGÜN, Tahsin, Erzurum, Tan Matbaası, İstanbul 1955
- AKYILDIZ, Naciye, Türk Halk Oyunları, YA-PA Yayınları, İstanbul 2000
- AND, Metin, Oyun ve Bügü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1974
- ATILCAN, İhsan Coşkun, Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, Dinç Matbaası, İstanbul 1991
- AY, Gökten, Folklor Giriş, İ.T.Ü Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Mezunları Yayınları 1, Pan Yayıncılık, İstanbul 1990
- BORATAV, P. Naili, Türk Halk Bilimi II “Yüz Soruda Türk Folkloru”, İstanbul 1973
- BULUT, Sebahattin, Damla Damla Erzurum Erzurum Halk Oyunları Türküleri Derneği Yayınları Ankara 1989
- BULUT, Sebahattin, Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru, Erzurum Halk Oyunları Türküleri Derneği Yayınları No: 8 Ankara 1894
- DEMİRSİPAHI, Cemil, Türk Halk Oyunları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:148, Ankara 1975
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Şarki Anadolu Türkü ve Oyunları, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatından Kitap: 13, Evkaf Matbaası, İstanbul 1930
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Türk Halk Oyunları Kataloğu Cilt I, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 161, Ankara 1991
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Türk Halk Oyunları Kataloğu Cilt II, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 1963, Ankara 1997
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Türk Halk Oyunları Kataloğu Cilt III, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 2299, Ankara 1999
- Hayat Türkiye Ansiklopedisi, “Erzurum” Mad., s.217-224
- NUMAN, Sırrı, Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları, İstanbul 1929
- ÖNDER, Mehmet, Şehirden Şehire Anadolu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1995
- SEVÜK, İsmail Habib, Yurttan Yazılar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002
- SEZEN, Lütfi, Erzurum Folkloru, Atatürk Üniversitesi Yayınları:963, Erzurum 2007
- ŞENOL, Ahmet, Halk Oyunları, “ TFA Dergisinde Yayınlanan Makaleler, Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları:19, Ankara 1993